

news letter

Co znamená řecká krize pro eurozónu a pro nás

Miroslav Singer:
Co znamená řecká krize pro eurozónu a pro nás

Václav Klaus: Kdy zkrachuje eurozóna?

Stanislava Janáčková:
Euro? Děkuji, raději ne!

Martin Feldstein:
Proč Řecko nebude splácet

Jiří Weigl: O euru a jeho problémech mluvíme vážně

Lukáš Petřík:
Recenze – Petr Mach:
Jak vystoupit z EU

Miroslav Singer
viceguvernér České národní banky

Zárodky krizí vznikají v časech, které jsou všeobecně považovány za dobré. Právě v dobrých časech se zvyšuje nepozornost aktérů vůči varovným signálům a oslabuje jejich averze k rizikům. V období konjunktury mnozí podléhají iluzím, že svět se změnil natolik, že staré pravdy již neplatí a že od nynějška už bude všechno jinak. Dnešní finanční a hospodářská krize není náhodnou událostí. Je důsledkem nahromadění řady nezdravých tendencí a špatných rozhodnutí z „dobrých časů“, tj. před rokem 2007. Současné problémy mají kořeny v nadměrně uvolněné měnové politice v USA i jinde, v dlouhodobé kumulaci rozsáhlých globálních nerovnováh a v selhání dohledových orgánů vyspělých zemí, jež se často vyznačovaly tím, že byly rozptýlené a někdy tím, že nebyly dostatečně kvalifikované.

Zdroje krize

Vedle toho lze najít i faktory, které jsou na trzích přítomny téměř vždy, ale jejich význam pro vznik krize, kterou právě pozorujeme, by neměl být přeceňován. Jde o nedodržování etiky v podobě např. „neuvědomělého“ i úmyslného porušování obezřetnostních principů ze strany poskytovatelů finančních služeb, nebo o podcenění možných rizik a konfliktů zájmů u pří-

jemců finančních služeb, auditorů či ratingových agentur. V oblasti politické jsme byli svědky mnoha snah o stimulovalí růstu „blahobytu“, o zajištění „práva“ např. na úvěr a také různých forem tlaků na dohledové instituce. A konečně v oblasti psychologické jde o lidskou naivitu, krátkozrakost či chamtivost.

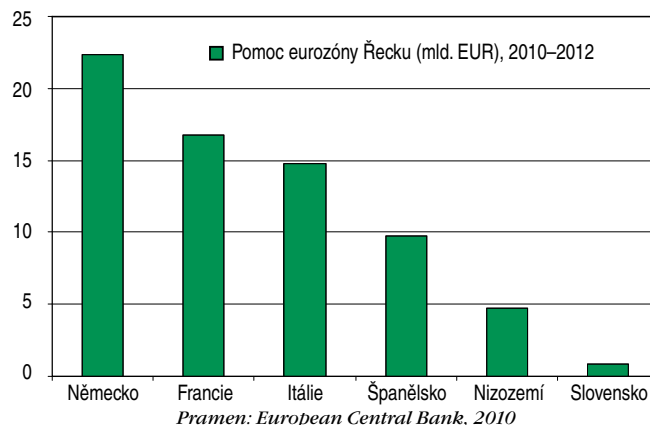
V průběhu této krize však byly zmiňovány i faktory, jejichž význam byl neúměrně zveličován. Šlo např. o údajný nedostatek mezinárodní spolupráce, o falešně obviňované pirátské obchodníky „nakrátko“, o fondy private equity přirovnávané ke kobyilkám či o hedgeové fondy, které se do ohniska pozornosti dostaly nedávno.

Specifickou příčinou problémů v eurozóně i v EU byla nízká míra ochoty k odpovědnosti a značná dávka tolerance vůči fiskální nedisciplinovanosti, jež mimo jiné v polovině desetiletí vyústila do revize Paktu stability a růstu. Přestože tato revize byla jejími iniciátory, Německem a Francií, vydávána za pokrok směrem k větší pružnosti a realističnosti paktu, šlo ve skutečnosti o jeho změkčení, které mělo neplnění již dříve dohodnutých limitů ukázat v příznivějším světle. Nedostatek rozpočtové disciplíny byl sice trhy během poměrně dlouhého období konjunktury tolerován, avšak její další zhoršení v období stagnace ekonomik a přetrvávajících nejistot ve finančním sektoru začalo být trhem nově vnímáno jako riziko.

S postupným hromaděním rizik ve výše uvedených oblastech bylo jenom otázkou času, kdy se najde nějaký impulz,

ČERVNOVÝ GRAF CEPU

Přímá pomoc eurozóny Řecku

který odstartuje korekce předchozích nerovnováh a chyb v rozhodování. Jakmile se tak stalo, do hry vstoupily intenzivní spontánní přízpůsobovací procesy aktérů trhu, které šokovaly a šokují politické i byrokratické elity vyspělých ekonomik, jež na ně nebyly ani mentálně ani odborně připravené. Ve snaze omezit ty efekty, které byly shledány za nežádoucí, a v důsledku vlastní neznalosti v oblasti, které se pokoušely řídit, se však tyto elity nevyhnutelně dostaly pod tlak, v jehož důsledku přijímaly vynucená rozhodnutí, dělaly chyby a předurčily tak další vývoj.

Promrhaný čas

Jedním ze zásadních rozhodnutí učiněných již v roce 2008 byl téměř neomezený přesun rizik soukromých finančních institucí na „rozvahy“ vyspělých zemí. Došlo k tomu po promeškání okamžiku k zásahu, které nebylo v tomto případě způsobeno jen systémovou a nevyhnutelnou nedokonalostí regulace. Místo aby regulátoři a dohledové orgány (a za jejich činnost odpovědné politické elity) bránily v období růstu nekontrolovanému šíření toxických aktiv finančním systémem, omezily se v okamžiku vypuknutí krize na to, aby zabránily pádu systémové významných finančních institucí, případně, což je pro EU a Evropu obecně typické, na opatření např. v oblasti účetnictví maskující špatný stav finančního systému.

Samotná jednorázová podpora klíčových finančních institucí sice mohla být jedinou možností, jak ve vyspělých ekonomikách zabránit dominantnímu efektu a tím kolapsu světového finančního systému, nicméně takto (draze) získaný čas byl promrhan. Pobídky pro akce vlastníků a managementů pro ozdravení finančního systému tím byly oslabeny, takže jeho zranitelnost přetrvává i v nynější fázi krize.

Snaha utlumit strmý pád poptávky v první polovině roku 2009 vedla mnohé evropské vlády ke zvýšení vládních výdajů (případně snížení daní). Jakmile se k nedostatečně

konsolidovaným veřejným financím z dřívější doby přidružila nová břemena vyplývající ze stimulace poptávky, vyvolaná sanací ohrožených finančních institucí nebo růstem úrokových plateb, začaly být rozpočtové politiky některých zemí přetíženy. Samy se tak nyní stávají novým zdrojem rizik. A stejně, jako v roce 2008 tváří v tvář akutní finanční krizi, i nyní politické elity zasažených rozvinutých ekonomik a nadnárodních institucí jednájí pod tlakem. Ať už jde o obraty o 180 stupňů „během jednoho týdne“, či o přijímání rozhodnutí, která se pro budoucí vývoj trhů a jeho struktur jeví jako zásadní, činí kroky, které stávající vývoj většinou jen zhoršují, neboť zvyšují nejistotu všech aktérů trhu.

Falešná solidarita

Neobyčejně rychlá změna rétoriky je bezděčným projevem ukvapenosti, která rozhodování evropských autorit provází. Zatímco ještě v dubnu řecký premiér ubezpečoval, že Řecko si své rozpočtové problémy zvládne samo, za dva týdny se ukázalo, že bez pomoci zvnějšku to země sama nezvládne. Stejně tak počáteční „pomoc Řecku“ byla pod politickým tlakem rychle přejmenována na „plán finanční stability eurozóny“.

Obviňování hedge fondů, fondů soukromého investování nebo spekulantů ze způsobení krize je scestné. Přenesení regulace finančního trhu a dohledu nad ním na panevropskou úroveň je řešením problému, který krizi nezpůsobil.

Zásadním problémem však je to, že v posledních týdnech došlo k podkopání důvěry trhů v reputaci klíčových aktérů eurozóny a jejich schopnosti dodržovat principy, na kterých měla být eurozóna budována. V popředí stojí ustupování před fiskální nedisciplínou. Po řadu let Evropská centrální banka proklamovala, že nikdy nebude nakupovat veřejný dluh. Její nedávné rozhodnutí o nákupu problematických vlád-

ních dluhopisů (přestože by nákupy měly být sterilizovány) však představuje krok k propojení měnové politiky s politikami fiskálními.

Podobné překvapení vyvolává zacházení s Reckem, které je příkrém rozporu s tím, jak byly řešeny například problémy Irska. Evropským daňovým poplatníkům je dnes vnucována potřeba evropské solidarity. Ta je však falešná, vede k zastírání podstaty problémů a naopak usnadňuje v eurozóně pobyt zemi, která na členství na úkor jiných jednoznačně vydělává.

Pokud budou chtít evropské politiky učinit ze společné měny projekt, který by měl být pro jiné země dlouhodobě přitažlivý, či alespoň životaschopný a pro trhy důvěryhodný, budou muset nevyhnutelně přestat hledat falešné viníky a přiznat si i vlastní spolupovědnost a odpovědnost národních dohledů a regulací. Obviňování hedge fondů, fondů soukromého investování nebo spekulantů ze způsobení krize je scestné. Přenesení regulace finančního trhu a dohledu nad ním na panevropskou úroveň je řešením problému, který krizi nezpůsobil.

Cesta z pastí

Je třeba zabezpečit dostatečnou míru fiskální koordinace. Již od počátku existence eurozóny bylo zdůrazňováno, že jednotná měnová politika vyžaduje odpovídající rozpočtovou koordinaci, kterou měl suplovat Pakt stability a růstu. Zavedení společné fiskální politiky by nepochybně bylo řešením, ale to je nyní z politických důvodů v nedohlednu. Ani německý návrh dluhové brzdy se nezdá být schůdný. Je třeba přesně definovat pojem solidarita v EU (eurozóně). Zřetelná čára musí oddělit odůvodnitelnou solidaritu např. s dlouhodobě méně vyspělými regiony od pseudosolidarity s nedisciplinovanými členy, kteří flagrantně porušují pravidla.

Žádoucí je razantně změnit pojetí hospodářské politiky založené zatím na strategických proklamacích utvářených v Bruselu a na centralizaci byrokratické moci ve stejném městě. EU potřebuje

strukturální reformy jako celek i v „zaostávajících“ zemích, aby se celý evropský hospodářský prostor stal co nejvíce sourodým a konkurenceschopným. Přestože se nyní pozornost politiků soustřeďuje na krátkodobé zásahy do veřejných rozpočtů a jejich navedení na udržitelnou trajektorii, největším dlouhodobým rizikem pro eurozónu je nedostatek strukturální konvergence.

Zaměření se na fiskální škrty by nemělo nahrazovat potřebné strukturální reformy a odvádět pozornost od skutečnosti, že hospodářský růst v EU je nedostatečný a že unie má na globální úrovni dlouhodobé problémy s konkurenceschopností, přičemž tyto problémy jsou vytvářeny jejím vlastním systémem rozhodování. Regulaci finančního systému a dohled nad ním je třeba koncipovat alespoň tak, aby zabránil opakování stávající finanční krize. To předpokládá v některých zemích integraci dohledů na národní úrovni a především posílení jejich faktické nezávislosti, nikoliv jejich podřízenosti evropským strukturám.

Pokud evropské politiky nepřistoupí k těmto otázkám zodpovědně, nedávno přislíbená pomoc zadluženým zemím ve výši 750 mld EUR bude jen prvním z kroků posilujících morální hazard ve fiskální oblasti v rámci eurozóny i EU. Cenou za to bude dlouhodobá hospodářská stagnace všech a dříve či později kurzová krize eurozóny doprovázená vzestupem inflace. Nejnovější vývoj signalizuje, že eurozóna není tím, čím ještě donedávna byla nebo se zdála být. Jsme nyní svědky skutečného testu jednotné měny. Dochází tedy k tomu, před čím mnozí z nás – často za více, či méně skrývaného posměchu zastánců priority politických proklamací před ekonomickými zákonitostmi měnových zón – varovali. Zatím z tohoto testu eurozóna nevychází moc příznivě. Nezávisle na našem postoji ke vstupu a jeho časování to ani pro nás, kteří jsme vně eurozóny, ale v jejím „blízkém okolí“, není dobrá zpráva. ■

Kdy zkrachuje eurozóna?

Václav Klaus

K odpovědi na otázku uvedenou v nadpisu tohoto článku mne vyzvala redakce časopisu Ekonom. Tuto výzvu rád přijímám, i když bych asi preferoval poněkud méně dramatický název. I jako dlouhodobý kritik konceptu společné evropské měny necítím žádný důvod radovat se z toho, že je situace taková, že otázka tohoto typu vůbec může být – a navíc takto vyostřeně – formulována.

Krutá realita

Předně je třeba alespoň pracovní vymezení, co chápou pod slovem „zkrachuje“. Není to totiž tak jednoduché, jak se to může zdát na první pohled. Mluvím-li o eurozóně, nabízejí se minimálně dvě interpretace tohoto slova.

V jedné z nich bych řekl, že projekt eurozóny, resp. projekt vytvoření společné evropské měny, už dávno zkrachoval, nebo – jemněji řečeno – nepřinesl efekty, které od něho byly očekávány. Zemím, které byly ochotny vzdát se své desetiletí či staletí existující vlastní měny, byl tento projekt prezentován jako nesporný ekonomický přínos. Byly publikovány rozsáhlé – bohužel tendenční a proto kvazivědecké – studie, které slibovaly, že společná evropská měna přispěje k urychlení ekonomického růstu a ke snížení inflace a které zdůrazňovaly zejména to, že budou členské země této měnové zóny – podstatně více, než tomu bylo v minulosti – chráněny před jakýmkoli nepříjemnými vnějšími ekonomickými poruchami.

Nic takového, jak je naprosto evidentní, nenastalo. Po vzniku eurozóny se ekonomický růst jejích členských zemí ve srovnání s předcházejícími dekádami ještě dále zpomalil a došlo k dalšímu zvětšení mezery mezi tempem ekonomického růstu

těchto zemí a dalších významných ekonomických center světa jakými jsou USA, Čína a další země jihovýchodní Asie, řada rozvojových zemí ve všech světadílech, ale i středo a východoevropské země, které členy eurozóny nejsou.

Ekonomický růst v zemích eurozóny byl od padesátých a šedesátých let pomalejší a pomalejší a existence eura tento trend nijak nezměnila. Podle dat Evropské centrální banky (ECB Statistics Pocket Book, březen 2010) byl v těchto zemích průměrný roční ekonomický růst v 70. letech 3,4 %, v 80. letech 2,4 %, v 90. letech 2,2 %, ale v dekadě eura, tedy od roku 2001 do roku 2009 pouze 1,1 %. Něco takového jinde ve světě nenastává.

Nedošlo ani k očekávanému sblížení míry inflace zemí eurozóny. Vytvořily se v ní dvě zřetelně odlišné skupiny zemí – jedna s nízkou mírou inflace, druhá – Řecko, Španělsko, Portugalsko, Irsko a některé další – s vyšší mírou inflace. Došlo i k nárůstu dlouhodobých nerovnováh obchodních bilancí, vydělily se země s převahou exportu nad importem a země s obchodním deficitem (ne náhodou jsou to země s nejvyšší inflací). K žádné

homogenizaci eurozóny jejím vytvořením nedošlo.

Hospodářská krize

Světová finanční a ekonomická krize všechny tyto problémy „pouze“ vyhroutil a obnažila, nikoli způsobila. Pro mne to žádné překvapení není. „Euro-měnová zóna“ dnešních šestnácti evropských zemí není v současnosti „optimální měnovou zónou“, jak by to chtěly elementární poučky ekonomické teorie. To, že vznik eurozóny byl primárně politickým rozhodnutím, ze kterého vůbec neplynulo, že je celá tato skupina zemí pro projekt jednotné měny vhodná, opakovaně říká (naposledy v prosinci 2009 v Praze) i bývalý člen bankovní rady Evropské centrální banky a její hlavní ekonom Otmar Issing (např. v knize *The Birth of the Euro*, Cambridge 2008). Není-li však měnová zóna optimální měnovou zónou, nemůže tomu být jinak, než že náklady na její vytvoření a udržování přesahují výnosy, které její fungování přináší.

Použití slov „vytvoření“ a „udržování“ není náhodné. Většina ekonomických komentátorů (a to nemluvím o komentátorech neekonomických) byla uspokojena snadností a zdánlivou nenákladností prvního kroku – tedy vytvoření měnové zóny a svými postoji přispěla k vytvoření dojmu, že už je všechno v pořádku. To byl samozřejmě omyl, na který jsme – alespoň někteří – upozorňovali od samého počátku,

ale nikdo nás neposlouchal. Já jsem nikdy neměl důvod zpochybňovat, že v momentu zahájení fungování eurozóny měnové kurzy, se kterými země do tohoto projektu vstupovaly, více méně (ale určitě ne stoprocentně) odrážely tehdejší ekonomickou realitu.

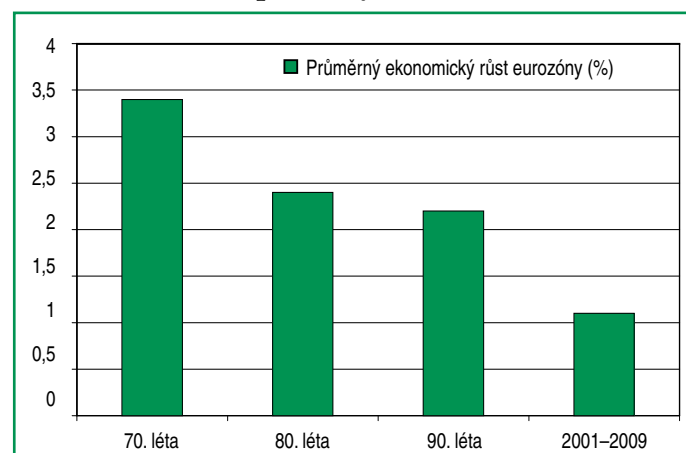
Deset let fungování eurozóny však vedlo k tomu, že se – a to zcela nevyhnutelně – ekonomický vývoj v jednotlivých zemích začal rozcházet a „svěrací kazajka“ jedné měny začala jednotlivé členské země stále drtivěji. Pokud převládalo „dobré počasí“ (v ekonomickém slova smyslu), viditelný problém nenastal. Jakmile přišla krize, neboli „špatné počasí“, nehomogenita eurozóny se projevila více než zřetelně. V tomto smyslu bych se proto odvážil říci, že eurozóna jako projekt, který sliboval být nemalým ekonomickým benefitem, neuspěla.

Cena za euro

Úplně něco jiného je to, co více zajímá laiky (a politiky) než ekonomy, tedy to, zda zkrachuje eurozóna i jako instituce a zda bude společná evropská měna v důsledku toho opuštěna. Na toto je moje odpověď: nikoli. Do existence společné evropské měny jako tmelícího prvku k supranacionalitě směřující Evropské unie bylo nainvestováno tolik politického kapitálu, že v – pro mne představitelné – budoucnosti určitě opuštěna nebude. Bude pokračovat, ale za nesmírně vysokou cenu, kterou budou platit občané zemí eurozóny (ale zprostředkovaně asi i další Evropané, tedy i ti, kteří doma eurem neplatí a ponechali si svou vlastní měnu).

Touto cenou bude – což je na jednoho člověka špatně vyčíslitelná položka – dlouhodobé zpomalování ekonomického růstu, které bude evidentní ekonomickou ztrátou vůči našemu potenciálu i vůči vývoji v dalších zemích světa. Cenou dále bude – snadněji viditelné – narůstání objemu finančních transferů, které budou muset být posílány zemím eurozóny s největšími ekonomickými a finančními

Graf: Hospodářský růst v eurozóně

problémy. Že to bez existence politické unie nebude snadné, věděl už v roce 1991 i německý kancléř Helmut Kohl, když řekl: „Nedávná historie, a to nejenom historie Německa, nás učí, že myšlenka udržení ekonomické a měnové unie bez unie politické je mylná představa.“ Trochu na to, postupem času, bohužel pozapomněl.

Suma, kterou v dohlédnutelné budoucnosti dostane Řecko, se dá dělit počtem obyvatel eurozóny a každý člověk si svůj příspěvek k pomoci Řecku bude moci snadno spo-

čítat sám. Ztráta tempa ekonomického růstu, což je pro jednotlivce méně představitelná položka, však bude daleko bolestnější. Přesto nepochybují, že z politických důvodů bude tato cena placena a že se obyvatelé eurozóny nikdy nedozví, kolik je to skutečně stálo. Stejně tak se nikdy nedozvědí občané někdejšího Západního Německa, kolik stála měnová unie zvaná Německo po znovusjednocení obou jeho částí a kolik ještě stát bude, protože celková cena ještě ani po dvaceti letech existence Německé měnové

unie zaplacená nebyla (tím vůbec nechci naznačovat, že ji Němci neměli platit).

Mohu-li to shrnout, zrušení evropské měnové unie nehrozí. Cena za její udržování však bude dále narůstat.

Určitě jsme proto – jako Česká republika – neudělali žádnou chybu, že jsme do eurozóny ještě nevstoupili. V tomto názoru nejsme osamoceni. Dne 13. dubna britské Financial Times uveřejnily článek polského guvernéra centrální banky Sławomira Skrzypeka (kterého jsem měl tu čest dobře znát), napsané-

ho těsně před jeho tragickou smrtí při pádu polského letadla ve Smolensku. Říká v něm doslova toto: „Polsko – jako nečlen eurozóny – profitovalo z flexibility kurzu zlotého. Flexibilita kurzu napomáhala ekonomickému růstu a snižovala deficit obchodní bilance, aniž bychom importovali inflaci.“ Dodává, že „desetiletí trvající ztráta konkurenceschopnosti některých členů eurozóny byla velmi užitečnou lekcí“. K tomu není třeba nic dodávat.

Ekonom, 22. dubna 2010

Euro? Děkuji, raději ne!

Stanislava Janáčková
poradkyně prezidenta republiky

Když Evropská unie stvořila společnou měnu, pyšnila se jako slepice, která snesla zlaté vejce. Ve skutečnosti to bylo kukaččí vejce, z něhož se v řadě zemí vyklubal rozmařilý žrout konkurenceschopnosti. Šlo o celé „jižní“ křídlo eurozóny – Španělsko, Portugalsko, Itálii a nechvalně proslulé Řecko. Tyto země se zadlužily a neuhlídaly vztah mezi růstem produktivity a růstem cen a mezd.

Žrout

konkurenceschopnosti

Společná měnová politika zde vedla k trvale nadprůměrné inflaci, s níž produktivita neudržela krok. Výsledkem byly narůstající deficity obchodní bilance a běžného účtu, financované růstem dluhů vůči zahraničí. K zadlužování přispívaly také příliš štědré sociální systémy, přebujelé státní aparáty, nezvládnuté realitní bubliny a další nešvary. Také v nich euro sehrálo velkou roli – propůjčovalo „jihu“ eurozóny uměle zvýšenou kredibilitu a nižší úrokové sazby, tedy levné peníze. Zadlužování se tak nemohly postavit do cesty přirozené tržní korekce, sloužící jako částečná brzda.

Za normálních okolností by

narůstající deficity obchodu, spolu s růstem vládních dluhů, tlačily na kurz domácích měn. Země by tak dostávaly včas varovný signál – a deprecie nebo devalvace by jim umožnila obnovit konkurenceschopnost, snáze se vyrovnat s dluhy a obnovit zdravý růst ekonomiky. Tento korekční kurzový mechanismus však euro vyřadilo z provozu. Je velkou otázkou, zda se Řecko ze své krize dostane bez státního bankrotu, smířlivěji nazvaného restrukturalizační dluhu. Všechny scénáře jsou zatím otevřené.

Další záchranný balíček 750 miliard eur má zabránit šíření řecké krize do dalších zemí. Evropská centrální banka projevila ochotu v případě potřeby kupovat dluhopisy zemí eurozóny, ohrožených řeckou nákazou. Toto rozhodnutí hraničí se snad největším hříchem, jakého se centrální banka může dopustit – s „natisknutím“ peněz k zaplacení vládních dluhů. Nevyhnutelným rizikem je budoucí inflace a znehodnocení eura.

Evropští politici dále plánují zřízení „ekonomické vlády“ (zatím snad jen pro eurozónu), založení Evropského mě-

nového fondu, přísnější zákaz vládních dluhů, a dokonce povinnost předkládat státní rozpočty ke schválení do Bruselu (pro všechny země EU). Jinými slovy, řecká krize se má stát záminkou k další centralizaci moci a k ještě většímu oslabení suverenity členských zemí.

Varování pro českou ekonomiku

Česká ekonomika je vzhledem ke své otevřenosti a silným obchodním svazkům s eurozónou do značné míry součástí stejného hospodářského prostoru – není ale zatím na stejné ekonomické úrovni. Také my si přísně musíme hlídat konkurenceschopnost. V posledním desetiletí naše relativní cenová hladina rostla, díky flexibilnímu kurzu koruny se to ale dělo zhodnocováním koruny, nikoli vyšší inflací jako v Řecku. Na rozdíl od Řecka jsme také neztráceli konkurenceschopnost. Možnost oslabení koruny při zaostávání produktivity za cenami a mzdami fungovala jako významná pojistka. Dnes se ještě jasněji ukazuje, že byla tato cesta méně riziková, než vstup do eurozóny. A tak to ještě po značnou dobu zůstane.

V eurozóně nyní došlo k něčemu, co se dá nazvat změnou pravidel v průběhu hry. Byla opuštěna zásada, že každá země je odpovědná za své dluhy a ostatní členové nejsou nijak zavázáni k fiskální pomoci. Dochází

k vytloukání klínu klínem – zachránci si na pomoc Řecku sami musejí vypůjčovat. Do budoucna to vytváří ohromný morální hazard. Předluženost jedné země donutí všechny ostatní ještě více se zadlužit a výsledkem bude oslabení důvěryhodnosti eura. Důvěryhodnost ztrácí také Evropská centrální banka, když se dala dotlačit k příslibu kupovat vládní dluhopisy nejzadluženějších zemí. Jako fraška působí volání Německa a Francie po přísnějším dodržování Paktu stability a růstu. Právě tyto dvě země se zasloužily o to, aby sankce nebyly reálně použity a pravidla Paktu byla zmírněna.

V této situaci se nemůžeme tvářit, jako by nebyl důvod náš vztah k eurozóně přehodnotit. Chceme přispívat na dluhy jiných zemí a sami si tím zvyšovat zadluženost? Chceme, aby naši politici ještě lehkomyslněji zemi stahovali do dluhů, spoléhající na záchranný kruh Evropského měnového fondu? Chceme, aby Brusel diktoval detaily naší rozpočtové politiky? Napříště bude eurozóna fungovat podle naprosto změněných pravidel. Bude to jiná eurozóna než ta, do které jsme se před lety zavázali vstoupit. Do měnové unie, podporující zadlužené země z peněz těch ostatních, jsme se rozhodně vstoupit nezavázali. Vyvodme z toho důsledky.

Euro č. 21/2010, s. 20

Proč Řecko nebude splácet

Martin Feldstein

profesor ekonomie Harvardovy univerzity

Řecko nebude splácet svůj státní dluh. Toto nesplácení bude z velké části způsobeno jeho členstvím v Evropské měnové unii. Pokud by nepatřilo do měnového systému eura, Řecko by se možná nedostalo do současné svízelné situace, a i kdyby se do ní dostalo, mohlo by se vyhnout státnímu bankrotu.

Restrukturalizace dluhu

Nesplácení řeckého státního dluhu nemusí znamenat, že Řecko výslovně odmítne provést splátky jistiny a úroků, když nastane jejich splatnost. Pravděpodobnější by byla restrukturalizace stávajícího dluhu a výměna stávajících obligací za nové obligace s nižší jistinou a nižším úrokem, to vše zorganizováno Mezinárodním měnovým fondem. Nebo by se mohlo jednat o „měkké nesplácení“, při kterém bude Řecko jednostranně splácet svůj stávající dluh novým dluhem, namísto aby platilo hotovými penězi. Avšak ať už bude mít nesplácení jakoukoli podobu, současní věřitelé řeckého dluhu dostanou méně, než činí plná výše toho, co jim nyní Řecko dluží.

Jediným způsobem, jak by se mohlo Řecko vyhnout nesplácení, by bylo snížení jeho budoucích deficitů ročních rozpočtů na úroveň, kterou by zahraniční a domácí investoři byli ochotni financovat dobrovolně. To by minimálně znamenalo snížit deficit na úroveň, která zastaví růst poměru dluhu k HDP.

Aby bylo tohoto cíle dosaženo, současný deficit ve výši 14 % HDP by musel klesnout na 5 % HDP nebo ještě níže. Avšak dosažení poměru dluhu k HDP na úrovni 60 %, jak to předepisuje Maastrichtská smlouva, by vyžadovalo snížit deficit ročního rozpočtu na pouhých 3 % HDP – což je

cíl, o kterém ministři financí eurozóny prohlásili, že jej Řecko musí dosáhnout do roku 2012.

Snížení rozpočtového deficitu o 10 % HDP by obnášelo obrovské snížení státních výdajů nebo dramatický nárůst daní – nebo ještě pravděpodobněji obojí. Vedle politické obtížnosti dosažení tohoto cíle by toto opatření mělo velmi závažný nepříznivý vliv na agregátní domácí poptávku a tudíž na výrobu a zaměstnanost. Míra nezaměstnanosti v Řecku již nyní činí 10 % a očekává se, že jeho HDP bude klesat ročním tempem převyšujícím 4 %, v důsledku čehož nezaměstnanost ještě vzroste.

Kdyby byla ekonomická aktivita ještě více utlumena vyššími daněmi a sníženými státními výdaji, způsobilo by to odpovídající pokles v oblasti příjmů z daní a odpovídající zvýšení transferových plateb nezaměstnaným. Tudíž každé euro, o které má být podle plánu deficit snížen, přinese ve skutečnosti menší snížení deficitu než o jedno euro. To znamená, že plánované zvýšení daní a snížení státních výdajů by muselo dokonce přesáhnout úroveň 10 % HDP, aby bylo dosaženo rozpočtového deficitu ve výši 3 % HDP.

Krutá aritmetika

Jednoduše neexistuje žádný způsob, jak obejít aritmetiku, která je spojená s mírou snížení deficitu a doprovodným ekonomickým poklesem: nevyhnutelně musí dojít k tomu, že Řecko nebude splácet svůj dluh.

Řecku se mohlo podařit vyhnout se tomuto vyústění, kdyby nebylo v eurozóně. Kdyby Řecko mělo ještě svoji měnu, státní orgány by ji mohly devalvovat a současně zpřísnit fiskální politiku.

Devalvovaná měna by zvýšila vývozy a vedla by k tomu, že řecké domácnosti a firmy by dovážené výrobky nahradily domácími výrobky. Zvýšená poptávka po řeckém zboží a řeckých službách by zvýšila řecký HDP, což by vedlo ke zvýšení příjmů z daní a snížení transferových plateb. Stručně řečeno, fiskální konsolidace by byla snadnější i méně bolestivá, kdyby Řecko mělo svoji vlastní měnovou politiku.

Členství Řecka v eurozóně bylo také hlavní příčinou jeho současného velkého rozpočtového deficitu. Protože Řecko nemá svoji měnu již déle než deset let, neexistoval zde žádný tržní signál, který by Řecko varoval, že jeho dluh roste do nepřijatelné výše.

Kdyby Řecko zůstalo mimo eurozónu a ponechalo si drachmu, velký nárůst nabídky řeckých obligací by způsobil znehodnocení drachmy a nárůst úroků těchto obligací. Avšak protože řecké euroobligace byly považovány za obligace, které jsou v podstatě zaměnitelné s euroobligacemi jiných zemí, úrok

řeckých obligací nevzrostl v návaznosti na to, jak Řecko zvyšovalo svůj dluh – dokud se trh nezačal bát možného nesplácení.

Podstatný nárůst úrokové sazby u řeckých obligací v porovnání s německými obligacemi v posledních několika týdnech ukazuje, že trh nyní považuje takovéto nesplácení za stále pravděpodobnější. Kombinace úvěrů od jiných zemí eurozóny a půjčky MMF může zajistit likviditu, která bude na chvíli stačit k tomu, aby bylo nesplácení zažehnáno. Výměnou za tuto pomoc s likviditou bude Řecko nuceno smířit se s bolestivým fiskálním zpřísněním a klesajícím HDP.

Nakonec budou muset Řecko, ostatní členové eurozóny i věřitelé Řecka akceptovat skutečnost, že tato země je nesolventní a není schopna splácet svůj stávající dluh. A to bude okamžik, kdy Řecko dluh přestane splácet.

Business Standard
30. 4. 2010.

Z angličtiny přeložil
Jan Křišťan

NABÍZÍME

CEP nabízí sborník „**Nová regulace finančních trhů – záchrana, nebo zkáza?**“, do něhož přispěli **Mojmír Hampl, Jiří Król, Josef Mládek, Pavel Kysilka, Dušan Tríska, Václav Klaus, Miroslav Singer, Klára Hájková, Petr Musílek, David Marek, Lukáš Kovanda a Tomáš Munz**. V příloze je stanovisko ČNB k Larosierově zprávě. Editorem je **Marek Loužek**. Předmluvu napsal prezident **Václav Klaus**.

Cena: 70 Kč, 122 stran.

objednávky na www.cep.cz

O euru a jeho problémech mluvmě vážně

Jiří Weigl

vedoucí Kanceláře prezidenta republiky

Pondělní Lidové noviny (3. 5. 2010) přinesly článek národního koordinátora pro zavedení eura Oldřicha Dědka s názvem „Euro – co ho nezlomí, to ho posílí“. Očekával bych, že hlavní vládní odborník pro zavedení společné evropské měny si bude ve světle současné krize Řecka, eurozóny a de facto i dosavadního směřování evropské integrace klást podstatné otázky, které si každý zodpovědný člověk klást v této situaci musí. Že kriticky zhodnotí příčiny, které k dnešní situaci vedly, že se pokusí zamyslet nad alternativami možného vývoje. Pro naši zemi je přece dění kolem Řecka a dalších zemí a eura zásadní.

Měnová unie

Namísto toho národní koordinátor čtenářům opakuje stokrát omlété výhody, které fungování eura nepochybně nabízí – odstranění kurzové nejistoty, snížení transakčních nákladů, pozitivní efekty pro rozhodování o alokaci kapitálu, odstranění možnosti kompetitivních devalvací atd. To jsou notoricky známé součásti eurooptimistické propagandy, kterou léta čteme a slyšíme. Ne že by některé z těchto pozitivních efektů neexistovaly. Existují a působí a bylo by nádherné, kdyby existovaly pouze ony, a nikoliv také efekty negativní, s jejichž důsledky se právě Evropa potýká. A o těch by stálo za to mluvit především a alespoň dnes, když vážná diskuse na toto téma byla až dosud odmítána a kritické názory ignorovány a zesměšňovány. Dnes nelze vystačit s uhlířskou vírou, kterou předvádí Oldřich Dědek, že do společné měny už bylo nainvestováno tolik politického kapitálu, že přece tento projekt zkrachovat nemůže a že by přece bylo tak pěkné, kdyby euro se

všemi výhodami fungovalo, takže přežít musí. Bohužel, reálný svět se zbožnými přáními neřídí.

Euro je v krizi proto, že vzniklo jako politický projekt, který měl svým ekonomickým působením stimulovat ekonomické a politické sjednocení Evropské unie. Dnešní eurozóna vznikla nikoliv v souladu s ekonomickou teorií a racionalitou jako optimální měnová zóna, ale na základě politických priorit jako konglomerát nikoliv plně kompatibilních ekonomik, které pouze pro okamžik vstupu byly srovnány na společnou startovní čáru splněním (dnes se ukazuje že mnohdy fiktivním) společných maastrichtských kritérií. Uplynulých deset let existence eura jasně prokázalo, že působením eura nedošlo ke konvergenci hospodářského vývoje v eurozóně, ale naopak k jeho divergenci.

Dnešní krize také potvrdila oprávněnost předpokladu, že logika společné měny bude vytvářet nesmírně silný tlak na sjednocení Evropy. Dlouhodobou neudržitelnost existence společné měnové politiky a plurality národních fiskálních a hospodářských politik si mnozí uvědomovali, nepředpokládali však, že tento nesoulad se tak rychle vyostří do zásadní krize. A v té nyní jsme.

Politické inženýrství

V celé debatě není podstatné, zda Řekové fixlovali a žili si nad poměry, či to, že tu a onde vznikaly vlivem společné měny na jednotlivých trzích různé bubliny. Zásadní otázkou je to, že stabilní vyřešení dnešní krize by vyžadovalo urychlené sjednocení fiskální a hospodářské politiky v rámci eurozóny, což de facto znamená její politické sjednocení.

Představa, že dnešní problémy jsou řešitelné pouhým „trváním na dohodnutých pravidlech“, tj. striktním dodržováním maastrichtských kritérií, jak si to představuje náš národní koordinátor, je úsměvná. Eurozóna se buď musí urychleně ekonomicky a politicky integrovat, nebo nemůže v současné podobě přežít.

Toto dilema odpovídá logice společné měny, ale nikdo neočekával, že bude nastoleno tak rychle a dramaticky. Evropu tato realita zastihla zcela nepřipravenou. Politické sjednocení, které by integrace fiskální a hospodářské politiky vyžadovala, je iluzorní. Neexistuje společně sdílená evropská identita a z ní plynoucí pocit solidarity mezi obyvateli různých členských zemí. Neexistuje evropský politický národ a demokratické mechanismy, které by umožnily vytvořit funkční politický

systém mnohonárodního superstátu.

Lisabonská smlouva, zjevně zcela neadekvátní současným problémům, byla přijata pouze za zády občanů politickými triky a nátlakem. Je nepředstavitelné, že by dnes, po řecké zkušenosti, měl šanci projít řádově daleko radikálnější integrační krok. Na prvním místě by byl odmítnut v těch zemích, které dosud platily za hlavní motor integrace.

Daň, kterou Evropa zaplatí za politické inženýrství, ambicióznost a ignoranci svého dosavadního integračního směřování, bude ohromná. To neznamená, že by společná měna se všemi výhodami, o nichž mluví Oldřich Dědek, byla sama o sobě nesmyslem. V její současné podobě ji ale udržet bude nesmírně obtížné.

*Lidové noviny,
7. května 2010*

NABÍZÍME

CEP nabízí knihu **Michala Petříka „Evropa ve slepé uličce“** s podtitulem „Lisabonská smlouva a politická unifikace“. Kniha analyzuje základní pojmy evropské integrace a rozebírá vývoj k politické unii. Zkoumá pilíře Lisabonské smlouvy a další změny zaváděné Lisabonskou smlouvou. Přináší případové studie Unie mezi Laekenem a Lisabonem. Nechybí ani přílohy s kompetencemi EU podle Lisabonské smlouvy. Předmluvu ke knize napsal prezident **Václav Klaus**.

Cena: 70 Kč, 118 stran.

objednávky na www.cepin.cz

ZPRÁVY ZE SEMINÁŘŮ

Vznik EFTA – padesát let poté

V úterý 4. května 2010 uspořádalo Centrum pro ekonomiku a politiku seminář „Vznik EFTA – padesát let poté“ s podtitulem: EFTA jako alternativa k EU? Na panelu, který moderoval **Jan Skopeček**, vystoupili poslanec Evropského parlamentu Hynek Fajmon, Pavel Hnát z katedry světové ekonomiky VŠE v Praze, bývalý ředitel odboru EFTA na ministerstvu průmyslu a obchodu Petr Adrián a ekonom a předseda Strany svobodných občanů Petr Mach.

Hynek Fajmon načrtl politické pozadí vzniku Evropského sdružení volného obchodu (ESVO, anglicky EFTA). EFTA vznikla 3. května 1960 na základě Stockholmské dohody z 4. ledna 1960. Měla sedm zakládajících států: Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko a Velkou Británii. V roce 1973 odchází z EFTA do ES Británie a Dánsko. Dnešní EFTA funguje na základě Vaduzské dohody z 21. června 2001 a má čtyři členy: Island, Lichtenštejnsko, Norsko a Švýcarsko. EU a EFTA spolu tvoří Evropský hospodářský prostor (EHP). EFTA je koncept, který byl a je hlavním nosičem ideálu volného obchodu v Evropě. EFTA je zdánlivě méně úspěšná než EU, ale svůj ideál volného obchodu nyní naplňuje v rámci celého Evropského hospodářského prostoru.

Pavel Hnát analyzoval EFTA z pohledu teorie nového regionalismu. EFTA vznikla jako zóna volného obchodu s průmyslovými výrobky. Nezahrnuje společnou země-

dělskou politiku, společnou rybářskou politiku, společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a měnovou unii. EFTA se nakonec nestala protiváhou ES, ale její ideál byl prosazen uvnitř EU. EFTA není mrtvý koncept, například severoamerická NAFTA se inspirovala EFTOU. Evropská integrace je jedna z asi dvou set regionálních integrací na světě. Před Evropou stojí dvě podoby integrace: nadnárodní, kterou symbolizuje hluboká integrace EU, a mezivládní spolupráce, která je typická pro EFTU. Omezení činnosti EFTA spočívají v nekompatibilním území, nesourodství členské základny a nekalé konkurenci ze strany EHS.

Petr Adrián zkoumal vzájemný obchod mezi zeměmi EFTA. EFTA představuje jinou formu integrace v Evropě. Střet mezi Evropským hospodářským společenstvím a Evropským sdružením volného obchodu přetrvává dodnes. EFTA slouží za příklad efektivity, má pouhých sto zaměstnanců se sekretariátem v Ženevě. Po vstupu zemí střední a východní Evropy do EU došlo k transformaci bilaterálních vztahů s EFTOU. Smlouvy nových členů EU se zeměmi EFTA byly zrušeny a nahrazeny formátem Evropského hospodářského prostoru. EFTA prakticky naplňuje čtyři svobody – zboží, služeb, lidí a kapitálu. Členství v EFTA doporučoval jako alternativu ke vstupu už manifest českého eurorealismu.

Petr Mach vyložil EFTA jako naději pro ČR a Evropu. EFTA je reálnou alternativou

spolku, jehož jsme dnes členy. Evropská unie míří k rozpadu, řecká krize je obrovská. Už bývalý předseda Evropské komise Romano Prodi předvídal, že až krize jednou v unii přijde, podníti vytvoření nových fiskálních nástrojů. Odmítnutí členství v EU ze strany Norska bylo prorocké, podobně udělali dobře Švýcaři, když členství v EU odmítli v referendu v roce 2001. EFTA slouží za příklad i co do fungování: rozhoduje se na základě jednomyslnosti. Rozpočet 25 milionů švýcarských franků je úsporný. Z EFTA má možnost každý stát vystoupit, s výpovědní lhůtou 12 měsíců. Petr Mach navrhuje, aby ČR podala návrh na vystoupení z EU, uchovala si členství v Evropském hospodářském prostoru a připojila se k EFTA.

V diskusi profesor VŠE Miroslav Tuček upozornil, že mezinárodní ekonomické vztahy je třeba vždy vnímat v souvislosti s politikou: Evropská unie je pokusem

ovládnout Evropu ze strany Německa a Francie. Vít Jedlička varoval, že evropské směrnice mají nemalé náklady a podceňování rizik politické unifikace je neodpovědné. Jan Skopeček položil otázku, nakolik EFTA představuje alternativu k členství v EU.

Hynek Fajmon odpověděl, že musíme být realisty a vycházet z toho, co je podepsáno. Veřejnost rozhodla v referendu a tomu se musíme přizpůsobit. ČR by měla rozhodovat pragmaticky. Podle Pavla Hnáta EFTA alternativou je, ale nemá smysl bez EU, která zůstala centrem volného obchodu v Evropě. Nebudeme si asi moci vybírat jako Švýcaři. Podle Petra Adriana alternativa k členství v EU existuje. Cena za členství v EU je vysoká. Petr Mach prohlásil, že snaha reformovat EU zevnitř vypadá jako snaha vstoupit do KSC s cílem reformovat stranu zevnitř. Takové pokusy jsou utopií a skončí neúspěchem. *ML*

NABÍZÍME

V únoru 2003 CEP vydal druhé, doplněné vydání knihy **Úskalí evropské integrace**, jejímž autorem je **Petr Mach**. Probíhající evropská integrace má přínosy i náklady, přičemž náklady mohou převážit. Polovina knihy se zabývá důsledky zavádění jednotné evropské měny eura a polovina dalšími aspekty politického a ekonomického sjednocování Evropy. Autor se mimo jiné věnuje finančním tokům mezi členskými zeměmi a Bruslem či možnosti vystoupení z Evropské unie.

Cena: 70 Kč, 96 stran

objednávky na www.cepin.cz

Předplatné na rok 2010

Předplatné zahrnuje pravidelný newsletter, sborníky a ostatní publikace, pozvánky na semináře.

■ Základní cena předplatného činí 660 Kč.

■ Sponzorské předplatné je od 1000 Kč.

Předplatné lze hradit prostřednictvím převodu z účtu, složenkou, případně v hotovosti v kanceláři CEPu, nebo na semináři. Více viz

<http://www.cepin.cz>

RECENZE – PETR MACH: JAK VYSTOUPIT Z EU

Lukáš Petřík
autor je politolog

Nová knížka *Jak vystoupit z EU* (Praha, Laissez Faire 2010, 103 stran) bývalého výkonného ředitele Centra pro ekonomiku a politiku a nynějšího předsedy euroskeptické a autenticky pravicové Strany svobodných občanů Petra Macha vyvrací módní politicky korektní tezi, že členství v EU nemá pro ČR reálnou alternativu.

Úpadek demokracie

Mach ve své publikaci nejprve popisuje úpadek demokracie spojený s naším členstvím v EU, který je dán tím, že o drtivé většině zákonů platných v Česku nerozhoduje již českým lidem volený parlament, nýbrž vzdálený byrokratický a centralistický Brusel. Čeští zákonodárci pak evropské směrnice schvalují jako hlasovací mašinky prostě jen proto, že musí a Česku by jinak hrozily unijní sankce. Tento stav označuje Mach za hru na demokracii.

Legislativní proces se nedá ovlivnit ani v Evropském parlamentu, neboť zákony předkládá pouze a výhradně byrokratická Evropská komise a nikdo z europoslanců a ani žádný stát nemá právo legislativní iniciativy a nemůže navrhnout zrušení jediné regulace. Evropská unie navíc bez existence evropského lidu (démos) není optimální politickou oblastí pro demokracii a nemůže nahradit národní stát.

V druhé kapitole knihy autor popisuje jednání týkající se vstupu Česka do EU, odmítnutí euroústavy a nedávné přijetí Lisabonské smlouvy. Exporadce prezidenta republiky v ní odhaluje zákulisní procesy, přičemž uvádí řadu překvapivých, místy až skandálních či dokonce lživých výroků nejvyšších českých i evropských představitelů. V tom se knížka podobá studiím britských euroskeptiků Johna

Laughlanda *Znečištěný pramen* a Christophera Bookera a Richarda Northe *Skryté dějiny evropské integrace*.

Kritiku z neschopnosti hájit české národní zájmy sklízí jak bývalý předseda ODS Mirek Topolánek, tak bývalý premiér a exkomisař Vladimír Špidla či expremiér Jiří Paroubek z ČSSD. Bývalý člen ODS Mach si zvláště bere na mušku názorový veletuč a zradu pravicových idejí ze strany občanských demokratů. Určitě je velmi přínosné, že jsou tyto skandální milníky naší nejnovější historie pěkně shrnuty a zdokumentovány v jedné knize.

Předsedovi svobodných bych tu pouze vytknul, že zde neupozornil na cynický dopis německé kancléřky Angely Merkelové hlavám členských států z doby německého předsednictví, v němž se Merkelová ptá, zdali by hlavám členských států nevdalo prosadit stejný obsah evropské ústavy jinou formou (novelizací stávajícího smluvního uspořádání) a hlavně za zády občanů bez možnosti vypsání referend.

Vstup do EFTA

V souvislosti s českou výjimkou z platnosti Listiny práv EU požadovanou prezidentem republiky Klausův exporadce správně připomíná, že se jedná „pouze“ o dílčí úspěch, neboť opt out dojednaný českou vládou na zasedání Rady EU 30. října 2009 nebude platný, dokud nebude ratifikován všemi státy. Česká republika nemá jistotu, zda a kdy tato výjimka bude členskými státy EU ratifikována.

Ve třetí a čtvrté kapitole pak Petr Mach podrobně rozvádí, jakým způsobem může Česko z unie vystoupit a jaké smluvní uspořádání by mu zajistilo mezinárodní bezpečnost, suverenitu a ekonomickou prosperitu. Mach podobně jako bývalá

britská konzervativní premiérka Margaret Thatcherová totiž již nevěří v reformovatelnost EU a vystoupení z unie je podle něj jedinou cestou, jak v ČR obnovit demokratické zřízení a restaurovat volnotržní hospodářství. V tom se ostatně příliš neliší ani od Klausova vicekancléře Petra Hájka a prezidentova tajemníka Ladislava Jakla či od současného dědice odkazu Železné lady europoslance Nigela Farage ze Strany nezávislosti Spojeného království. Tato strana v britských eurovolbách obsadila druhé místo a podobně jako Machovi svobodní vznikla jako reakce na opuštění obhajoby pravicových myšlenek ze strany britských toryů.

Volný obchod s Evropskou unií bude podle Macha i po vystoupení zaručovat dohoda o Evropském hospodářském prostoru, jejíž je Česká republika signatářem a která ani po opuštění unie neztratí platnost. Případně si Česko může ještě výhodnější dvoustranné dohody s EU vyjednat podobně jako Švýcarsko. Mach dále navrhuje, aby Česko vstoupilo do EFTA, které ponechává jednotlivým státům suverenitu a nesešňuje je přemírou regulací. Bezpečnost pro náš stát podle něj zajistí nadále členství v NATO.

Členství mimo unii by kromě odstranění demokratického deficitu, kdy se až o 90 % u nás platných zákonů rozhoduje v Bruselu, nainvestovalo i ekonomiku, protože bychom se mohli zbavit zbytečných regulací, snížit daně, jejichž minimální výši v současnosti určuje unie, a přilákat tak do naší země investory.

ČR by se tak v přeregulovaném, protekcionistickém a neliberálním prostředí EU mohla stát oázou svobodného podnikání a případně i daňovým rájem otevřeným celosvětovému volnému obchodu. V žádném případě se tedy v autorově pojetí nejedná o izolacionismus, nýbrž o vizi přátelské spolupráce s ostatními evropskými i mimoevropskými zeměmi.

Změna a naděje

Liberální ekonom Mach na konkrétních číslech dokazuje výhodnost suverénního českého státu mimo unii, aniž by samozřejmě zamlčoval případné potíže a náklady plynoucí z našeho vystoupení. Přesvědčivě však argumentuje, že výnosy jsou vyšší než náklady, protože velmi stručně řečeno výhody z obchodování s unií by nám zůstaly, aniž bychom museli přijímat velkými státy diktované socialistické regulace (od povinného podílu zelené energie po zákaz žárovek) a podílet se na neefektivním přerozdělování dotací. Mach hájí tedy do jisté míry podobnou tezi jako Václav Klaus ve své knize *Kde začíná zítřek*, že míra evropského integrování již přináší v mnoha oblastech záporné efekty.

Prezident republiky Klaus navíc po své ratifikaci Lisabonu prohlásil, že „vstoupením Lisabonské smlouvy v platnost ČR přestane být suverénním státem. Tato změna – pro dnešek i pro budoucnost – legitimizuje snahy té části naší veřejnosti, které není věc naší národní a státní existence lhostejná a která se s tímto výsledkem nechce smířovat.“

Mach tak ve své knize zvednul Klausem hozenou rukavici: „Prezidentu Klausovi tedy odpovídám: Není mi věc naší národní a státní existence lhostejná, nechci se s tímto výsledkem smířovat. Chci suverénní samostatnou ČR. Chci, aby ČR byla opět suverénním státem, aby české zákony opět tvořil jen český parlament, který se zodpovídá českým voličům.“

Sečteno a podtrženo: Machova kniha je velmi zdařilým, byť stručným dílkem, které vyvrací katastrofické scénáře hlásající, že by s ukončením českého členství v unii nastal konec světa. Každý Čech, kterému záleží na svobodném, prosperujícím a suverénním českém státu, za který položily své životy a cedily svou krev statisíce českých vlastenců, by si měl tuto knihu určitě přečíst. Přináší totiž vizi změny a naděje. ■